

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده حقوق

پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق عمومی

عنوان:

بررسی جایگاه نهاد قانون‌گذار در فقه حکومتی و نظام جمهوری اسلامی ایران

استاد راهنما

دکتر علیرضا دبیرنیا

نگارنده:

فاطمه سادات تقوی

زمستان/۱۳۹۵

«صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد»

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف)

جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد آقای / خانم: رشته:

تحت عنوان:

با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ: / / تشکیل گردید.

در این جلسه، پایان نامه با نمره (به عدد، به حروف)

و با درجه عالی بسیار خوب خوب قابل قبول مورد دفاع قرار گرفت.

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبه علمی	امضاء
	استاد راهنما		
	استاد مشاور		
	استاد ناظر		
	استاد ناظر		
	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی		

مدیر امور آموزش و تحصیلات تکمیلی

نام و امضاء

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده

نام و امضاء

تقدیم به:

پیشگاه رهبر عظیم الشان جمهوری اسلامی ایران حضرت آیت الله
العظمی امام خامنه‌ای (مد ظله العالی)

تشکر و قدردانی

حمد و سپاس خدا را است که به من نعمت وجود بخشید و زمینه رشد و سعادت را برایم فراهم نمود. در این جا نخست بر خود لازم می‌دانم از همسرم به سبب حمایت‌های همه جانبه در طول تحصیل در این مقطع تشکر کنم. هم‌چنین از تمامی کسانی که من را در این مسیر یاری نمودند و از همه اساتید بزرگوار که در طول دوران کارشناسی ارشد توفیق کسب فیض از محضرشان برایم فراهم شد قدردانی می‌نمایم.

از استاد گرامی جناب آقای دکتر دبیرنیا که هدایت اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان‌نامه تقبل نمودند سپاسگزاری می‌نمایم.

هم‌چنین از جناب آقای دکتر نیکونهاد و دیگر اساتید که در تهیه این اثر بنده را یاری کردند متشکرم.

در پایان از نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران به سبب فراهم نمودن امنیت، ثبات و آزادی که مقدمه پیشرفت علمی است تشکر می‌کنم و دوام، رشد و تعالی آن را در سایه توجهات حضرت ولی عصر - عجل الله تعالی فرجه الشریف - از خداوند منان خواستارم.

چکیده

نظام جمهوری اسلامی ایران بر فقه شیعی مبتنی است. بنابراین بررسی تطبیقی نهادهای اساسی آن با فقه حکومتی و استخراج موارد تشابه و تمایز میان این دو می‌تواند این نظام را در راستای تقریب هرچه بیشتر به اسلام یاری دهد. در این میان بررسی جایگاه نهاد قانون‌گذار به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان نظام جمهوری اسلامی در فقه حکومتی با توجه به وظیفه خطیر تقنین ضروری است. این نوشتار جایگاه نهاد قانون‌گذار را در فقه حکومتی و نظام جمهوری اسلامی بررسی نموده و در نهایت به تطبیق این دو پرداخته است. نهاد قانون‌گذار مبتنی بر فقه حکومتی نهادی است بر اساس قاعده شورا که یکی از ساحت‌های مشارکت سیاسی مردم در نظام اسلامی را تحقق می‌بخشد. این نهاد در فقه حکومتی بر اساس نظریه قانون‌گذاری به مثابه برنامه‌ریزی برای اجرای قوانین الهی که همان احکام فقهی است شکل می‌گیرد. بر این اساس نهاد قانون‌گذار به مثابه برنامه‌ریز موخر از نهاد اجتهاد و مبتنی بر نتایج آن قانون‌گذاری می‌نماید. مجلس شورای اسلامی یگانه مصداق نهاد قانون‌گذار در جمهوری اسلامی است. مجلس همانند نهاد قانون‌گذار در فقه حکومتی نهادی است شورایی که با مشارکت مردم بر سرکار می‌آید. آنچه سبب ایجاد فاصله میان جایگاه نهاد قانون‌گذار در فقه حکومتی و نظام جمهوری اسلامی می‌گردد، تقدم اجتهاد بر قانون‌گذاری در نظام مطلوب و تاخر آن در نظام موجود است. به عبارت دیگر مجلس مبتنی بر نتایج حاصله از اجتهاد فقها و در راستای اجرای احکام اسلامی مبادرت به قانون‌گذاری نمی‌نماید بلکه مقدم بر آن، نیازهای جامعه به قانون را پاسخ می‌گوید و فقه موخر از قانون‌گذاری تنها عدم مغایرت مصوبات با موازین اسلامی را می‌سنجد. این تمایز منجر به بروز ایراداتی در نظام قانون‌گذاری می‌گردد که توجه بیش از پیش محققان و مسئولان را در رفع آن می‌طلبد.

واژگان کلیدی

نهاد قانون‌گذار، مجلس شورای اسلامی، فقه حکومتی، موازین اسلامی، قانون‌گذاری

فهرست اجمالی

مقدمه	۱
فصل اول: نهاد قانون گذاری در فقه حکومتی	۷
بخش اول: مفهوم فقه حکومتی و پیشینه آن	۷
بخش دوم: قانون گذار و قانون گذاری از منظر فقه شیعی	۱۴
برآیند	۷۲
فصل دوم: نهاد قانون گذار در نظام جمهوری اسلامی ایران	۷۵
بخش اول: تقنین و مقنن در قانون اساسی	۷۵
بخش دوم: جایگاه مجلس در میان دیگر ارکان نظام جمهوری اسلامی ایران	۱۳۳
برآیند	۱۴۱
فصل سوم: تطبیق مبنای منتخب فقهی قانون گذاری با الگوی برگزیده در نظام جمهوری اسلامی ایران	۱۴۶
بخش اول: ماهیت فقهی مصوبات و جایگاه مجلس شورا از نظر فقه و قانون اساسی	۱۴۶
بخش دوم: همسنجی مبنای نهاد قانون گذار در نظام جمهوری اسلامی ایران با مبنای نهاد قانون گذار در حکومت اسلامی مطلوب	۱۶۹
برآیند	۱۷۸
نتیجه گیری	۱۸۱
فهرست منابع و مآخذ	۱۸۲

فهرست تفصیلی

مقدمه	۱
بیان مسئله	۱
ضرورت انجام تحقیق	۲
اهداف	۲
سوال اصلی	۳
سوال فرعی	۳
فرضیه اصلی	۳
فرضیه فرعی	۳
پیشینه تحقیق	۳
روش تحقیق	۳
مفروضات تحقیق	۴
مشکلات پژوهش	۵
ساختار تحقیق	۵
فصل اول: نهاد قانون گذاری در فقه حکومتی	۷
بخش اول: مفهوم فقه حکومتی و پیشینه آن	۷
مبحث اول: پیشینه	۷
مبحث دوم: تعریف فقه	۸
مبحث سوم: تعریف فقه حکومتی	۹
مبحث چهارم: تمایز فقه حکومتی و فقه سیاسی	۱۲
مبحث پنجم: ضرورت تحقق رویکرد حکومتی به فقه	۱۳
بخش دوم: قانون گذار و قانون گذاری از منظر فقه شیعی	۱۴
مبحث اول: امکان سنجی قانون گذاری از منظر فقها	۱۴

- بند اول: نظرات فقهای مخالف با قانون گذاری ۱۴
- ۱- دلائل مطروحه مخالفان قانون گذاری ۱۵
- ۱-۱- مابینت قانون گذاری با اختصاص تشریح به خداوند ۱۵
- ۱-۲- مابینت قانون گذاری با خاتمیت پیامبر اسلام(ص) ۱۶
- ۱-۳- مابینت قانون گذاری با جامعیت شریعت ۱۶
- ۱-۴- مابینت قانون گذاری با مرجعیت فقها در حوادث واقعه در زمان غیبت .. ۱۷
- بند دوم: نظرات فقهای موافق با قانون گذاری ۱۸
- ۱- عدم مابینت قانون گذاری زمینی با اختصاص تشریح به خداوند ۱۹
- ۲- عدم مابینت قانون گذاری با خاتمیت پیامبر اسلام(ص) ۲۱
- ۳- عدم مابینت قانون گذاری با جامعیت شریعت ۲۱
- ۴- عدم مابینت قانون گذاری با مرجعیت فقها در حوادث واقعه در عصر غیبت ۲۳
- مبحث دوم: مبانی قانون گذاری از نظر فقهی ۲۴
- بند اول: قانون گذاری به مثابه مقدمه واجب ۲۵
- ۱- نقد ۲۶
- بند دوم: قانون گذاری به مثابه ایجاد هنجار در حوزه منطقه الفراغ ۲۶
- ۱- مفهوم منطقه الفراغ ۲۶
- ۲- محدوده منطقه الفراغ و شرایط لازم الرعایه برای قانون گذاری در این حوزه... ۲۷
- ۳- نقد ۲۸
- بند سوم: قانون گذاری حاکم به مثابه موزون از سوی شارع ۳۱
- ۱- نقد ۳۲
- بند چهارم قانون گذاری به مثابه برنامه ریزی برای اجرای قوانین الهی ۳۲
- بند پنجم تحلیل و نتیجه گیری ۳۵
- مبحث سوم: مبنای لزوم وجود نهاد قانون گذار در قالب مجلس منتخب مردم ۳۷
- بند اول قاعده شورا ۳۸

- ۱- معنای لغوی شورا ۳۸
- ۲- معنای اصطلاحی شورا ۳۸
- ۳- وجوب مشورت بر حاکم ۳۹
- ۳-۱- ادله نقلی وجوب مشورت بر حاکم ۴۰
- ۳-۱-۱- آیات قرآن ۴۰
- ۳-۱-۲- قول معصومین ۴۲
- ۳-۱-۳- سیره معصومین ۴۳
- ۳-۲- ادله عقلی وجوب مشورت بر حاکم ۴۴
- ۴- التزام یا عدم التزام حاکم به پیروی از نظر شورا ۴۶
- ۵- مجلس شورای اسلامی از مصادیق «قاعده شورا» ۴۸
- بند دوم اصل لزوم مشارکت سیاسی مردم در حکومت اسلامی ۵۱
- ۱- تعریف مفاهیم ۵۲
- ۱-۱- مشارکت ۵۲
- ۱-۲- مشارکت سیاسی ۵۴
- ۲- مبانی عقلی مشارکت ۵۵
- ۳- فواید مشارکت سیاسی مردم در حکومت ۵۶
- ۴-۱- پابندی بیشتر افراد جامعه به قوانین موضوعه ۵۷
- ۴-۲- کارآمدی بیشتر نظام سیاسی ۵۷
- ۴-۳- بهبود رفتار و گسترش بهداشت روانی افراد جامعه ۵۷
- ۴-۴- استحکام و مصونیت نظام سیاسی در برابر تهدیدها ۵۷
- ۴-۵- افزایش عامل وحدت ۵۸
- ۴- مبانی درون دینی مشارکت ۵۸
- ۴-۱- مبنای مشارکت سیاسی در علم کلام ۵۹
- ۴-۱-۱- اراده جمعی ۵۹

- ۶۰ ۲-۴- مبانی مشارکت سیاسی در علم فقه
- ۶۱ ۱-۲-۴- تعاون بر نیکی ها و تقوا
- ۶۲ ۲-۲-۴- امر به معروف و نهی از منکر
- ۶۳ ۳-۲-۴- نصیحت مسئولان جامعه
- ۶۵ ۴-۲-۴- تفاوت نصیحت با اطاعت
- ۶۵ ۵-۲-۴- نصیحت حق یا تکلیف
- ۶۶ ۶-۲-۴- واجب کفایی
- ۶۷ ۷-۲-۴- مقدمه واجب
- ۶۷ ۸-۲-۴- اجرای احکام اسلامی
- ۶۷ ۹-۲-۴- حفظ نظام اسلامی
- ۶۸ ۱۰-۲-۴- تحقق قسط و عدل در جامعه
- ۶۹ ۵- مشارکت سیاسی حق یا تکلیف
- ۶- انتخاب نمایندگان در مجلس شورای اسلامی یکی از مصادیق مشارکت سیاسی مردم ۷۰
- ۷۲ برآیند
- ۷۵ فصل دوم: نهاد قانون‌گذار در نظام جمهوری اسلامی ایران
- ۷۵ بخش اول: تقنین و مقنن در قانون اساسی
- ۷۵ مبحث اول: مصداق نهاد قانون‌گذار در نظام جمهوری اسلامی
- ۷۶ بند اول: مجلس خبرگان
- ۷۶ بند دوم: فرامین رهبری
- ۷۷ بند سوم: مجمع تشخیص مصلحت نظام
- ۸۱ بند چهارم: شورای عالی امنیت ملی
- ۸۲ بند پنجم: شورای عالی انقلاب فرهنگی
- ۸۵ بند ششم: شورای عالی فضای مجازی

- بند هفتم: همه پرسى ۸۶
- بند هشتم: مجلس شورای اسلامی ۸۷
- تحليل و نتیجه‌گیری ۸۷
- مبحث دوم: فرآیند قانون‌گذاری از منظر قانون اساسی ۹۱
- بند اول: نهادهایی که در جریان قانون‌گذاری در نظام جمهوری اسلامی دخالت دارند ۹۲
- ۱- نهادهای صالح در ارائه پیشنهاد ۹۲
- ۱-۱- نمایندگان مجلس شورای اسلامی ۹۳
- ۲-۱- قوه قضائیه ۹۳
- ۳-۱- قوه مجریه ۹۴
- ۴-۱- شورای عالی استان‌ها ۹۴
- ۲- شورای نگهبان نهاد ناظر بر مصوبات مجلس ۹۴
- ۳- مجمع تشخیص مصلحت نظام؛ مقام تجدیدنظر بر مغایرت مصوبات با شرع و قانون اساسی ۹۷
- ۳-۱- تاریخچه ایجاد مجمع ۹۷
- ۳-۲- محدوده مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام ۱۰۱
- مبحث سوم: مبانی و منابع قانون‌گذاری در نظام جمهوری اسلامی ۱۰۲
- بند اول: الزامات مصرح در قانون اساسی ۱۰۲
- ۱- لزوم قانون‌گذاری با رعایت موازین اسلامی ۱۰۲
- ۱-۱- مفهوم موازین اسلامی ۱۰۳
- ۱-۱-۱- موازین اسلامی در ادبیات فقهی و حقوقی پیش از قانون اساسی ۱۰۴
- ۱-۱-۲- موازین اسلامی در مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی ۱۳۵۸ ۱۰۴
- ۱-۱-۳- موازین اسلامی در نظریات شورای نگهبان قانون اساسی ۱۰۶
- ۱-۱-۳-۱- در نظریات تفسیری شورای نگهبان ۱۰۷

- ۱۰۸-۱-۳-۲- در دیگر نظریات شورای نگهبان..... ۱۰۸
- ۱۰۸-۱-۴- موازین اسلامی از منظر دکترین ۱۰۸
- تحلیل و نتیجه‌گیری ۱۱۱
- ۱۱۳-۲- لزوم مطابقت یا کفایت عدم مغایرت ۱۱۳
- ۱۱۴-۱-۲-۱- مطابقت یا عدم مغایرت در مشروح مذاکرات ۱۱۴
- ۱۱۵-۲-۲-۱- مطابقت یا عدم مغایرت در نظرات شورای نگهبان ۱۱۵
- ۱۱۶-۳-۲-۱- مطابقت یا عدم مغایرت از منظر دکترین ۱۱۶
- ۱۱۶-۱-۳-۲-۱- قائلین به لزوم مطابقت ۱۱۶
- ۱۱۸-۲-۳-۲-۱- قائلین به کفایت عدم مغایرت ۱۱۸
- تحلیل و نتیجه‌گیری ۱۲۰
- ۱۲۱-۳- فتوای معیار در نظارت شورای نگهبان بر مصوبات مجلس ۱۲۱
- ۱۲۴-۴-۱- تاثیر ایجاد مجمع تشخیص مصلحت نظام در محدوده اختیارات
فقه‌های شورای نگهبان در تشخیص مغایرت مصوبات مجلس با موازین اسلامی ... ۱۲۴
- ۱۲۵-۱-۴-۱- ورود احکام ثانویه در ملاک تطبیقی شورای نگهبان قبل از تاسیس
مجمع تشخیص مصلحت نظام: ۱۲۵
- ۱۲۶-۲-۴-۱- ورود احکام ثانویه در ملاک تطبیقی شورای نگهبان بعد از تاسیس
مجمع تشخیص مصلحت نظام ۱۲۶
- ۱۲۹-۲- لزوم قانون‌گذاری با رعایت قانون اساسی ۱۲۹
- بند دوم: الزامات مبتنی بر تفسیر شورای نگهبان از اصول قانون اساسی ۱۳۰
- ۱- سیاست‌های کلی نظام ۱۳۰
- ۲- مصوبات مراجع قاعده‌گذار ۱۳۲
- بخش دوم: جایگاه مجلس در میان دیگر ارکان نظام جمهوری اسلامی ایران ۱۳۳
- مبحث اول: ارتباط مجلس با رهبری ۱۳۳
- بند اول: نفوذ رهبری بر مجلس شورای اسلامی ۱۳۳
- بند دوم: نفوذ مجلس شورای اسلامی بر رهبری ۱۳۴

۱۳۴	مبحث دوم: ارتباط مجلس با شورای نگهبان
۱۳۴	بند اول: نفوذ شورای نگهبان در مجلس
۱۳۵	بند دوم: نفوذ مجلس در شورای نگهبان
۱۳۵	مبحث سوم: ارتباط مجلس با قوه مجریه
۱۳۵	بند اول: نفوذ مقننه در مجریه
۱۳۷	بند دوم: نفوذ مجریه در مقننه
۱۳۷	مبحث چهارم: ارتباط مجلس با قوه قضائیه
۱۳۷	بند اول: نفوذ مجلس در قوه قضائیه
۱۳۸	بند دوم: نفوذ قوه قضائیه بر مجلس
۱۳۸	مبحث پنجم: ارتباط مجلس با مجمع تشخیص نظام
۱۳۸	بند اول: نفوذ مجلس در مجمع تشخیص مصلحت نظام
۱۳۹	بند دوم: نفوذ مجمع تشخیص مصلحت نظام در مجلس
۱۳۹	مبحث ششم: تحلیل جایگاه مجلس بر اساس اصول قانون اساسی و نظرات حقوقدانان
۱۴۱	برآیند
	فصل سوم: تطبیق مبنای منتخب فقهی قانون گذاری با الگوی برگزیده در نظام جمهوری اسلامی ایران
۱۴۶	بخش اول: ماهیت فقهی مصوبات و جایگاه مجلس شورا از نظر فقه و قانون اساسی
۱۴۶	مبحث اول: ماهیت فقهی مصوبات مجلس
۱۴۷	بند اول: اقسام حکم
۱۴۷	۱- حکم شرعی
۱۴۸	۱-۱- احکام اولیه
۱۴۹	۲-۱- احکام ثانویه
۱۴۹	۲- حکم قاضی
۱۴۹	۳- حکم حکومتی

- ۱۵۰ ۱-۵- اقسام حکم حکومتی
- ۱۵۱ ۱-۱-۵- انشاء حکم
- ۱۵۱ ۲-۱-۵- تنفیذ حکم شرعی
- ۱۵۲ ۳-۱-۵- تنفیذ یک حکم شرعی در تزامم با حکم شرعی دیگر
- ۱۵۲ ۴-۱-۵- جلوگیری از تنفیذ حکم شرعی به جهت وجود مصلحت خارج از مقام تزامم
- ۱۵۳ ۲-۵- نسبت میان حکم حکومتی و احکام اولیه و احکام ثانویه
- ۱۵۴ ۳-۵- مبنای حکم حکومتی
- ۱۵۶ ۴-۵- قلمرو حکم حکومتی
- ۱۵۸ تحلیل و نتیجه‌گیری
- مبحث دوم: تبیین شرعی و حقوقی جایگاه مجلس شورای اسلامی در ارتباط با ولی فقیه و مردم ۱۶۱
- بند اول: نظریه مجلس مأذون از قبل مردم در قانون‌گذاری ۱۶۲
- بند دوم: نظریه مجلس بازوی مشورتی ولی فقیه ۱۶۳
- بند سوم: نظریه شورای نگهبان قانون‌گذار حقیقی مأذون از ولی فقیه ۱۶۴
- بند چهارم: نظریه مجلس قانون‌گذار مؤذون از قبل ولی فقیه، مردم مشاوران در انتخاب نمایندگان ۱۶۴
- بند پنجم: نقد نظریات مطرح شده ۱۶۵
- ۱- نقد نظریه اول ۱۶۵
- ۲- نقد نظریه دوم ۱۶۶
- ۳- نقد نظریه سوم ۱۶۶
- ۴- نقد نظریه چهارم ۱۶۷
- بند ششم: نظریه مختار ۱۶۷
- بخش دوم: همسنجی مبنای نهاد قانون‌گذار در نظام جمهوری اسلامی ایران با مبنای نهاد قانون‌گذار در حکومت اسلامی مطلوب ۱۶۹

۱۶۹.....	مبحث اول: موارد انطباق
۱۷۰.....	مبحث دوم: موارد تمایز
۱۷۱.....	مبحث سوم: ایرادات وارده بر جایگاه مجلس شورای اسلامی مقرر در نظام جمهوری اسلامی
۱۷۱.....	بند اول: تقدم قانون گذاری بر اجتهاد
۱۷۲.....	بند دوم: عدم پیش بینی سازوکار برای ورود احکام اولیه به حوزه حقوق
۱۷۳.....	بند سوم: تقلیل ساحت اجتهاد به اجتهاد تطبیقی
۱۷۴.....	بند چهارم: ورود نظامات غیر اسلامی از قبیل نظامات حقوقی، اقتصادی به نظام اسلامی
۱۷۵.....	بند پنجم: عدم تحقق نظام سازی اسلامی
۱۷۶.....	بند ششم: احساس نیاز بیش از پیش به احکام ثانویه
۱۷۶.....	بند هفتم: خطر عرفی شدن قوانین و سکولاریزه شدن نظام
۱۷۸.....	برآیند
۱۸۱.....	نتیجه گیری
۱۸۲.....	فهرست منابع و مآخذ
۱۸۲.....	منابع فارسی
۱۹۶.....	اسناد و قوانین
۱۸۲.....	کتابها
۱۸۹.....	مقالات
۱۹۳.....	گزارش های پژوهشی
۱۹۵.....	سایت های اینترنتی
۱۹۷.....	منابع عربی
۱۹۷.....	کتب

فهرست اختصارات

قانون اساسی ج.ا.ا. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

بی چا بدون چاپ

مقدمه

بیان مسئله

نظام نوینیان و بدیع جمهوری اسلامی ایران داعیه‌دار ایجاد حکومتی مبتنی بر موازین و آموزه‌های شرع مقدس اسلام است. در این راستا قانون اساسی کوشیده‌است با تاکید بر اصل ولایت فقیه نظامی را پی‌ریزی کند که در آن حاکمیت و تشریح به خداوند اختصاص داده شده‌است و همگان باید تسلیم امر او باشند. (اصل دوم) در کنار این اعتقاد که محتوای نظام جمهوری اسلامی را تشکیل می‌دهد ساختار مدرن حکومت و وجود برخی نهادهای دولت مدرن در ذهن ابهاماتی ایجاد می‌کند که بررسی تطبیقی دقیق جایگاه این نهادها در شرع مقدس در حوزه بایدها و در نظام جمهوری اسلامی در حوزه هست‌ها را ضروری می‌سازد.

از جمله این موارد مجلس شورای اسلامی است. مجلس شورای اسلامی به عنوان نهاد قانون‌گذاری دارای صلاحیت بسیار وسیعی در امر تقنین است و وفق اصل هفتاد و یکم قانون اساسی «در عموم مسائل در حدود مقرر در قانون اساسی می‌تواند قانون وضع کند.» مجلس شورای اسلامی علاوه بر برخورداری از این صلاحیت وسیع، در نظر قانون اساسی یگانه مجرای ایجاد و تصویب قانون در معنای خاص آن نیز می‌باشد. چنین فرآیندی مانع از انعکاس مستقیم و ورود فعالانه فقه و نظر فقها در قانون می‌گردد. اعطای منزلت قانون‌گذاری به مجلس شورای اسلامی در کنار اختصاص حاکمیت و تشریح به خداوند ابهامی را در ذهن می‌آفریند. نقش ثانوی و منفعلانه شورای نگهبان به عنوان پاسداران احکام اسلام در بررسی عدم مغایرت و یا حتی مطابقت مصوبات مجلس با شرع نیز نمی‌تواند پاسخی اقناع کننده قلمداد شود. علاوه بر این،

اعتقاد رهبر جمهوری اسلامی ایران امام خمینی(ره) رحمت الله علیه و برخی از اعضای مجلس تدوین قانون اساسی بر فقه حکومتی این ابهام را پررنگ می‌سازد. در نظر امام خمینی(ره) «فقه، تئوری واقعی و کامل اداره انسان از گهواره تا گور است.»^۱ چنین اعتقادی به معنای توانایی فقه در اداره کامل و بدون نقص جامعه است بنابراین نهاد قانون‌گذار در این نظریه باید مبتنی بر این تئوری واقعی و کامل اداره انسان و جامعه یعنی فقه امامیه قانون‌گذاری نماید. رفع این ابهام در گرو نگاهی بنیادین و عمیق به جایگاه نهاد قانون‌گذار در فقه حکومتی و رویکردی واقع‌گرایانه به جایگاه آن در نظام جمهوری اسلامی ایران است. بررسی جایگاه این نهاد و الامقام در این دو ساحت و تطبیق نتایج آن می‌تواند تمایزات را آشکار نماید و در نهایت ایرادات وارده بر جایگاه کنونی مجلس را روشن نماید.

ضرورت انجام تحقیق

انتقادهای گوناگون به نظام قانون‌گذاری جمهوری اسلامی ایران بازتعریف نهاد قانون‌گذاری و بررسی جایگاه آن در این نظام را ضروری می‌سازد. ابتدای نظام کنونی بر فقه شیعه نیازمند انجام پژوهش‌های فراوان برای استخراج مبانی نهادهای اساسی آن و تطبیق این مبانی با احکام و مبانی فقهی است. از این میان نهاد قانون‌گذار با توجه به کارکرد خطیر و سرنوشت‌سازش از اهمیت کم‌نظیری برخوردار است که انجام مطالعات پیرامونی را می‌طلبد.

اهداف

هدف از این نوع پژوهش‌ها بهبود نظام‌سازی بر اساس دین اسلام و مذهب تشیع است. تاسیس نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و تصویب قانون اساسی آن به معنای تحقق تام و تمام اهداف و تبلور بی‌چون و چرای اسلام نیست. نظام‌سازی امری جاری است که نیازمند تکمیل و تمیم در طول زمان است. باید با حفظ آنچه ساخته شده‌است به رفع نواقص و ایرادات پرداخت و به سوی بهتر شدن حرکت کرد^۲

۱ موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، *صحیفه امام*، چ پنجم، (تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، ۱۳۸۹)، ج ۲۱، ص ۲۸۹.
۲ بیانات رهبری در دیدار با مجلس خبرگان در تاریخ ۱۳۹۰/۶/۱۷ قابل دسترسی در: <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۱۷۲۲۶>

سوال اصلی

بررسی تطبیقی جایگاه نهاد قانون‌گذار در فقه حکومتی در مقایسه با جایگاه آن در نظام جمهوری اسلامی ایران چه نتایجی را در بر دارد؟

سوال فرعی

با وجود اختلاف لفظی در برخی اصول قانون اساسی در خصوص «عدم تعارض قوانین با احکام اسلام» و لزوم «تطابق قوانین با موازین اسلامی» این قانون در نهایت چه رابطه‌ای را میان فقه و قانون تجویز می‌نماید؟

فرضیه اصلی

در فقه قانون‌گذار خدا است و تمامی قوانین باید از شریعت اخذ شود این در حالی است که در نظام جمهوری اسلامی قانون‌گذار مجلس است و شریعت تنها ناظر بر قوانین است.

فرضیه فرعی

قانون اساسی بر عدم مغایرت قانون با احکام اسلام تأکید نموده‌است و هم‌زمان مطابقت قوانین با «موازین اسلامی» را لازم دانسته. به نظر می‌رسد که «موازین اسلامی» چیزی فراتر از احکام است؛ بنابراین می‌توان عدم مغایرت قوانین با احکام اسلام را همان تطابق با موازین اسلامی قلمداد نمود.

پیشینه تحقیق

مطالعه تطبیقی جایگاه نهاد قانون‌گذاری در فقه حکومتی و نظام جمهوری اسلامی ایران تا کنون موضوع مستقیم هیچ پژوهشی قرار نگرفته است. برخی از کتب و مقالات موضوعاتی مرتبط با این مبحث را بررسی نموده‌اند. مقالاتی که به رابطه فقه و قانون پرداخته‌اند از جمله این منابع هستند. همچنین مقالاتی که کم و کیف فقه حکومتی را بررسی نموده‌اند. کتاب ارزشمند قانونگذاری در نظام جمهوری اسلامی آسیب‌ها و بایسته‌ها اثر آقای ابراهیم شفیعی سروستانی نیز نگاهی انتقادی به نظام قانون‌گذاری دارد و از این لحاظ مولف را در نگارش این اثر یاری نمود.

روش تحقیق

پژوهش پیش رو با روش توصیفی تحلیلی انجام گرفته‌است.